

УДК 338.43:664.3

Погрішук Б.В.,  
д.е.н., професор кафедри економіки підприємств та корпорацій  
Пилявець В.М.,  
викладач  
Вінницький інститут економіки  
Тернопільського національного економічного університету

## МОДЕЛІ ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ КОНТРОЛЮ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ ОЛІЄЖИРОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ

**Постановка проблеми.** Особливої актуальності на даний час набули проблеми продовольчої безпеки, серед яких однією із найважливіших є виробництво продуктів харчування, які б задовольняли вимоги показників якості й безпечності.

Побудова ефективної системи державного контролю продуктів харчування має важливе економічне значення як для розвитку підприємництва, так і для захисту здоров'я споживачів і торкатиметься всіх елементів такої системи, а саме: харчового законодавства, управління контролем продуктів харчування, лабораторій, взаємодії з споживачами, підготовки кадрів та ін.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Дослідження проблем контролю якості олієжирової продукції присвячені праці Бугера С.І. [1], Костюк О.Д [3], Маслак О [5], Овандер О.В [6], Терезина М.В. [8], Шумейко В.М [9] та інших. В їх працях висвітлюються проблеми якісних характеристик продукції олійно-жирового комплексу, розкриваються особливості побудови механізму контролю підприємств галузі, обґрунтовуються пріоритетні напрямки підвищення якості продукції олійно-жирового виробництва. Разом з тим при дослідженні цієї проблеми немає однозначної думки про механізми і моделі забезпечення безпеки продукції олійно-жирового комплексу. І тому питання формування концепції безпеки олієжирової продукції та моделювання механізмів її забезпечення залишаються в цілому недостатньо дослідженими.

**Постановка завдання.** Метою дослідження є розробка теоретичних, методологічних положень і практичних рекомендацій щодо варіантів впровадження системи контролю якості продукції олієжирового підкомплексу.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Дотримання якісних параметрів продукції відбувається шляхом впровадження системи технічного регулювання яка розподіляється між регуляторним органом, який є державною установою, до компетенції якої належить розробка або прийняття вимог, норм та правил, і виконавчим регуляторним органом, який є державною установою, що відповідає за належне дотримання цих норм.

На даний час в Україні є ряд органів виконавчої влади, які здійснюють свою діяльність у сфері контролю та регулювання якості продукції це:

- Державна служба технічного регулювання;
- Державна ветеринарна та фітосанітарна служба України;
- Департамент організації санітарно-епідеміологічного нагляду Міністерства охорони здоров'я України [2].

Враховуючи аналіз організації контролю в Україні, на кожному етапі якого бракує системності та узгодженості, та досвід європейських країн, пропонуємо такі альтернативні шляхи створення ефективної системи контролю за харчовою продукцією.

*Перший варіант.*

*Система декількох відомств: розподіл повноважень.*

Беручи до уваги той факт, що наразі в Україні діє саме система декількох відомств в сфері контролю та нагляду за харчовою продукцією, першим кроком по вдосконаленню системи має стати розробка національної стратегії забезпечення продовольчої безпеки країни. В рамках цієї стратегії необхідно чітко визначити функції та задачі різних відомств, адже чинний Закон «Про безпечність та якість харчових продуктів» все ж таки дає приводи для суперечок між окремими органами. Отже, пропозицією є чітке регламентування та розподіл повноважень у сфері контролю за якістю харчових продуктів. При цьому важливо зазначити, який з аспектів контролю безпеки продуктів харчування супроводжується кожним з відомств, враховуючи при цьому необхідність контролю за всіма ланками виробництва та реалізації харчової продукції задля гарантування повної безпечності продукту.



**Рис. 1. Розподіл повноважень щодо організації контролю в межах системи декількох відомств**

*Джерело: авторська розробка*

Згідно рис. 1, об'єкти контролю максимально розподілені між контролюючими органами. При цьому контрольні повноваження Фітосанітарної служби регламентуються не за об'єктом, а за видом та методами контролю задля повноцінного гарантування безпечності продукції.

Наступним кроком на шляху вдосконалення такої системи має стати ефективна внутрішньовідомча та міжвідомча координація. Забезпечення цього є вкрай важливим за умов системи багатьох відомств, оскільки система розподіленого контролю має певні ризики щодо неузгодженості дій по забезпеченню належного рівня захисту споживачів.

Тим не менш, навіть за умов максимального розподілу повноважень між контролюючими органами, така система має ряд ризиків, на які слід звернути увагу. Зокрема, за умов такої системи неможливо повністю уникнути перехресного регулювання і контролю, про що свідчить рис. 1. Крім того, важливо чітко регламентувати взаємодію між органами задля уникнення непорозумінь щодо юрисдикції, і як наслідок неефективності контролю.

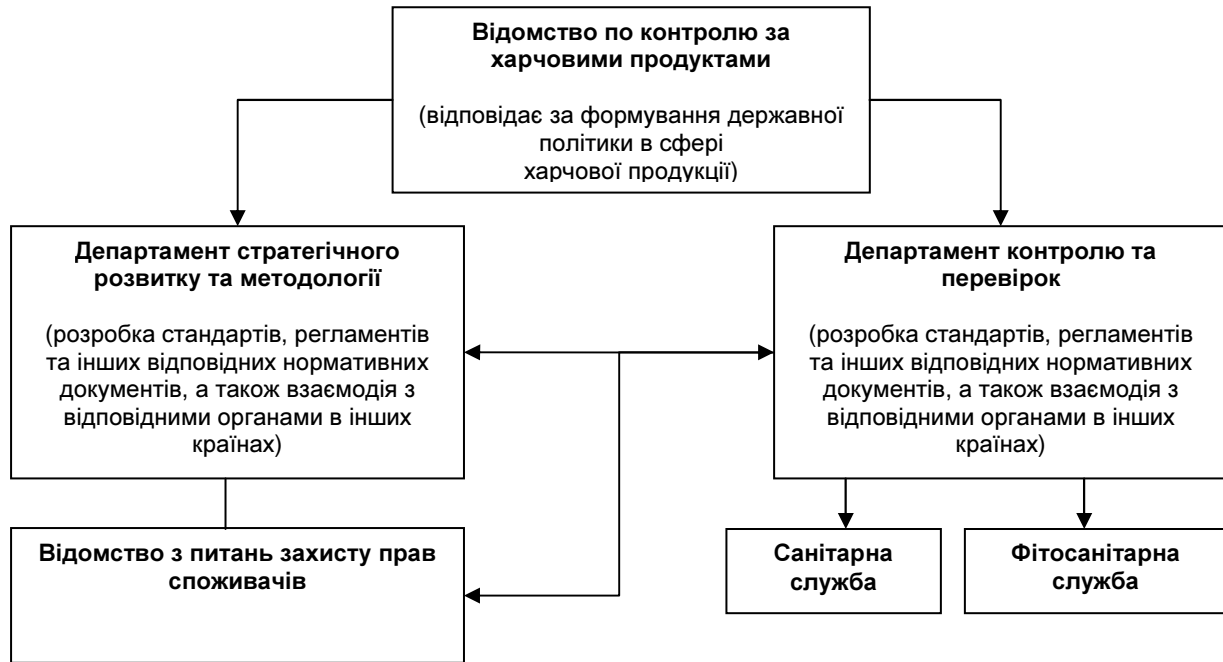
Також варто звернути увагу на той факт, що навіть якщо забезпечення безпеки харчових продуктів і є важливою метою діяльності кожної з установ, на всіх них також покладаються і інші важливі обов'язки, виконання яких може відволікати ресурси від реалізації програми продовольчої безпеки. Серед інших обов'язків таких організацій може бути контроль фармацевтичної продукції, контроль за здоров'ям тварин, захист споживачів від шахрайства та ін. [10].

*Другий варіант.*

*Комплексна система.*

Враховуючи специфіку України, на нашу думку, задля впровадження ідеальної моделі одного відомства, як це широко розповсюджено в країнах ЄС, варто розпочати з компромісного варіанту, а саме з впровадження комплексної системи контролю харчових продуктів. Модель комплексної системи контролю якості продукції наведено на рис. 2. Така система забезпечуватиме повний контроль за продукцією «з лану до столу» без об'єднання всіх вже існуючих відомств і може складатися з декількох рівнів функціонування:

- рівень 1: формування політики, розробка стандартів та нормативних положень;
- рівень 2: координування діяльності з контролю продуктів харчування, моніторинг;
- рівень 3: інспектування, перевірки та забезпечення відповідності;
- рівень 4: зв'язок зі споживачами.



**Рис.2. Модель комплексної системи контролю якості продукції.**

*Джерело: авторська розробка*

Модель зображена на рис.2 передбачає створення автономного відомства по контролю за харчовими продуктами, відповідального за реалізацію діяльності на перших двох рівнях, а саме формування законодавчої бази та стратегії забезпечення продовольчої безпеки країни і координація контролю за харчовими продуктами.

За умов такої системи, з одного боку, забезпечуватиметься принцип єдиного вікна при проведенні перевірок та певна незалежність контролюючих служб від органу розробки стандартів та законодавчих вимог до харчової продукції. З іншого боку, що найголовніше, буде єдине відомство, яке відповідатиме за продовольчу безпеку в країні на рівні уряду.

Роль відомства, яке відповідатиме за перші два рівні контролю за харчовими продуктами полягає у встановленні національних цілей у галузі контролю за харчовою продукцією та у здійсненні стратегічної та оперативної діяльності задля досягнення поставлених цілей. Іншими його функціями можуть бути:

- організація проведення оцінки ризиків в галузі продовольчої безпеки України;
- перегляд та оновлення національної стратегії контролю за харчовою продукцією;
- надання консультацій та пропозицій іншим органам влади щодо визначення політики пріоритетів та використання ресурсів;
- підтримка науково-дослідних робіт, тощо.

Відомства, які відповідатимуть за 3 рівень, а саме проведення перевірок та інспектування, проводитимуть відповідні випробування продукції, але між ними необхідно чітко розмежувати повноваження за принципом, запропонованим в першому варіанті, аби уникнути проблем існуючої системи. При цьому, цими відомствами можуть виконуватися і інші покладені, на них функції, наприклад інспектування та перевірки медичних обладнань або промислових товарів тваринного походження, але їхні контрольні функції в сфері забезпечення продовольчої безпеки координуються відомством по контролю за харчовою продукцією.

Те ж саме стосується і 4 рівня, а саме взаємодії зі споживачами. Відповідним відомством захищатимуться права споживачів не лише в сфері харчової продукції, але й координація його роботи в цій сфері проводитиметься органом по контролю за харчовими продуктами.

Переваги такої системи полягають в тому, що:

- вона є найбільш прийнятною для умов України, оскільки не порушує встановлені сфери функціонування інших установ по проведенню перевірок та забезпеченню відповідності;
- вона забезпечує узгодженість в національній системі контролю за продуктами харчування з скоординованим застосуванням заходів контролю впродовж всього ланцюгу виробництва та реалізації харчової продукції;
- вона адаптована до міжнародних аспектів контролю за продуктами харчування, зокрема, щодо реалізації Угод СОТ про технічні бар'єри в торгівлі та про застосування санітарних та фітосанітарних заходів;
- вона передбачає прозорість процесів прийняття рішень та підконтрольність процесів їх реалізації;

- така система є рентабельною через ефективне використання ресурсів та запобігання перехресному контролю [4]

Однак, варто зауважити і щодо можливих ризиків вище окресленої моделі, враховуючи реалії України. Так, зокрема, кожна з служб, сьогодні в Україні підпорядкована окремому Міністерству. Отже, підзвітність служб з питань харчової продукції як Міністерству, так і Департаменту контролю і перевірок єдиного відомства з харчових продуктів, як це зображено на рис.2., може привести знову ж таки до неузгодженості системи.

*Третій варіант.*

*Система одного відомства.*

Об'єднання всіх функцій забезпечення безпеки продуктів харчування в одному відомстві, яке б відповідало за продовольчу безпеку з чітко окресленим колом повноважень, має значні переваги:

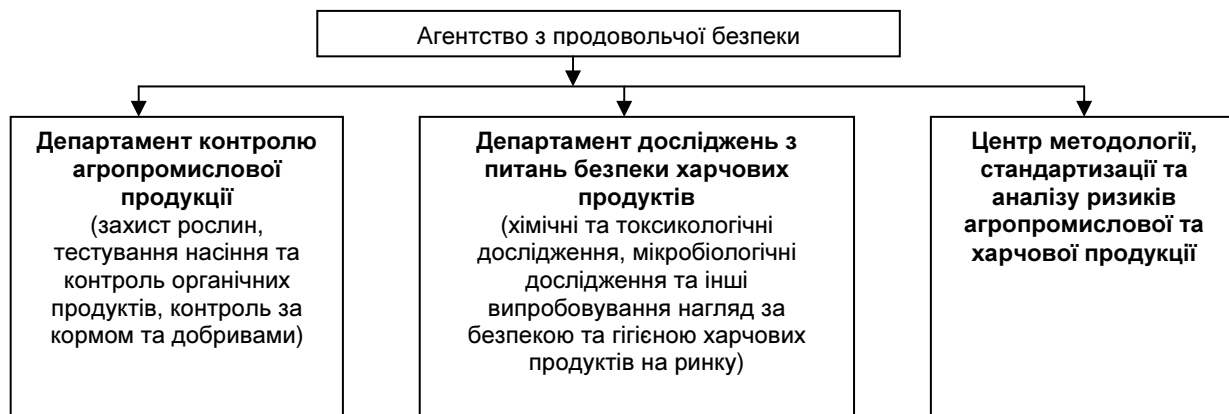
- гармонізація стандартів на харчові продукти і скоординовані заходи контролю на всьому ланцюгу від виробництва до реалізації продукту;

- можливість прийняття термінових та послідовних рішень та вжиття заходів задля ефективного захисту споживачів;

- підвищення рентабельності та більш ефективного використання бюджетних ресурсів та експертних знань;

- надання більш оптимальних та ефективних послуг, що позитивно відобразиться на промисловості та розвитку торгівлі.

Яскравий приклад створення такого єдиного органу контролю за харчовими продуктами наведено нижче. Організаційна структура такого органу зображена на рис. 3, яка побудована за принципом структуризації подібних агенцій в Європейських країнах [7, с.104].



**Рис. 3. Модель система контролю якості продукції «одного відомства»**

*Джерело: авторська розробка*

Таким органом може стати окремий державний орган виконавчої влади, який би мав декілька підрозділів щодо контролю всього харчового ланцюгу від виробництва до реалізації харчової продукції «з лану до столу». Такий орган, перш за все, має стати органом регулювання ризиків. При цьому, важливо також враховувати певні ризики такої системи, зокрема, об'єднання функцій оцінки та регулювання ризиків в одному органі. За умов окресленої схеми необхідно забезпечити розмежування цих функцій як абсолютно окремих процедур за повноваженнями та відповідальністю.

**Висновки з даного дослідження.** Дослідивши існуючу систему організації контролю за харчовими продуктами в Україні, можна зробити висновки, що кожному щаблю цієї системи бракує узгодженості, починаючи з законодавства і закінчуючи лабораторними дослідженнями. Це, по-перше, призводить до перехресного контролю якості харчових продуктів, а отже до додаткових витрат часу і коштів суб'єктів підприємницької діяльності; по-друге, така нерегульованість спричиняє корупцію; і, по-третє, що є найголовнішим, не забезпечує ефективного і повноцінного контролю. В свою чергу, така ситуація наражає на небезпеку самих споживачів. Окрім того, що продукція дорожчає, адже свої витрати підприємець закладає в кінцеву ціну продукту, споживач не є стовідсотково захищеним від недоброякісної та небезпечної продукції.

Національна система контролю продуктів харчування в Україні може включати декілька відомств, одне відомство або вона може бути побудована на основі комплексного підходу. Найбільш прийнятна модель для запровадження має визначатися, виходячи з культурних, економічних та політичних умов країни.

Кожен з запропонованих альтернативних варіантів вирішення окреслених проблем має право на увагу, враховуючи можливі ризики та переваги. Але, на думку експертів, наша країна має йти по шляху створення системи, побудованої на одному відомстві, як це розповсюджено в країнах ЄС. В

центрі уваги за такої організаційної структури повинен бути контроль за якістю та безпекою харчової продукції.

### **Література**

1. Бугера С.І. Якість сільськогосподарської продукції: необхідність удосконалення правового регулювання [Електронний ресурс] / С.І. Бугера – Режим доступу: [http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc\\_gum/Dtr\\_pravo/2012\\_1/files/LA112\\_26.pdf](http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Dtr_pravo/2012_1/files/LA112_26.pdf)
2. Крисанов Д.Ф. Якість та безпечність харчової продукції [Електронний ресурс] / Д.Ф. Крисанов. – Режим доступу: [http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc\\_gum/ep/2010\\_3/8\\_Krysanov.pdf](http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ep/2010_3/8_Krysanov.pdf)
3. Костюк О.Д. Гармонізація державної політики забезпечення якості та безпеки продукції до світових вимог [Електронний ресурс] / О.Д. Костюк. – Режим доступу: [http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem\\_biol/nvnau/2009\\_141/09kod.pdf](http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnau/2009_141/09kod.pdf)
4. Ліщук Р.В. Стан Олійно-жирового комплексу перед приєднанням України до СОТ [Електронний ресурс] / Р.В. Ліщук – Режим доступу: [http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Natural/nvnu/misnarod\\_vidnos/2007\\_7/3.pdf](http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Natural/nvnu/misnarod_vidnos/2007_7/3.pdf)
5. Маслак О. Сучасні тенденції ринку соняшнику / О. Маслак // Техніка і технології АПК. – 2011. – № 5 (8). – С. 35-38.
6. Овандер О.В. Розроблення комплексної цільової програми управління якістю соняшникової олії [Електронний ресурс] / О.В. Овандер. – Режим доступу: [http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc\\_Gum/Vchnu\\_ekon/2011\\_1/174-178.pdf](http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchnu_ekon/2011_1/174-178.pdf)
7. Сабельников Л.В. Содержание основных требований в ЕС к качеству товаров / Л.В. Сабельников, Е.Д. Чеботарева // Внешнеэкономический бюллетень. – 2003. – 432 с
8. Терезина М.В. Экологическая безопасность производства. Требования ВТО [Электронный ресурс] / М.В. Терезина. – Режим доступа: <http://www.nte.-moloko.ru>.
9. Шумейко В.М. Вплив державного регулювання на ринок олійно-жирової продукції в Україні [Електронний ресурс] / Д.Ф. Крисанов. – Режим доступу: [http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc\\_Gum/Etp/2009\\_22/Shumeyko.pdf](http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Etp/2009_22/Shumeyko.pdf)
10. Щекович О. С. Стратегія економічного розвитку в контексті державного регулювання аграрної сфери / О.С. Щекович // Агроінком. – 2012. – № 7-9. – С. 36-39.

**УДК 633/635:338.439.5(477)**

**Фещенко Н.М.,  
к.е.н., доцент кафедри фінансів і аудиту  
Житомирський національний агроєкологічний університет**

## **ПРОБЛЕМНІ МОМЕНТИ РИНКУ ОРГАНІЧНОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ**

**Постановка проблеми.** Індустріальний підхід щодо розвитку сільського господарства, заснований на інтенсивному використанні переважно невідновлюваних ресурсів промислового походження (мінеральних добрив, пестицидів, нафтопродуктів, сільськогосподарської техніки тощо), для забезпечення виробництва цільової товарної продукції посприяв істотному зростанню продуктивності сільського господарства і дозволив підвищити продовольчу безпеку багатьох країн світу. Однак, це призвело до виникнення низки негативних проблем, пов'язаних із забрудненням навколишнього середовища при виробництві та переробці сільськогосподарської продукції, зниженням якості продуктів харчування і нестійким соціальним розвитком сільських територій через надлишковий агроцентризм, з одного боку, і відтік сільського населення в урбанізовані зони, з іншого.

Практика засвідчила, що сільське господарство індустріального типу і агропродовольчий ринок виявились досить нестійкими системами, що цілком і повністю залежать від цінової політики на енергоносії та кліматичних умов (засухи, повені, заморозків), що вимагає вкладання додаткових коштів і в кінцевому підсумку призводить до зниження ефективності сільськогосподарського виробництва та підвищення цін на продовольчі продукти в міських умовах.

Тому вчені-аграрники високорозвинених держав ще в першій половині ХХ сторіччя зацікавились альтернативними системами землеробства, які характеризуються підвищеною стійкістю до зовнішніх впливів (за рахунок більш високої екологічної адаптації і максимально можливого використання місцевих поновлюваних ресурсів) і одночасно дозволяють виробляти якісну продукцію за майже однакової з системами, що практикують традиційні сільськогосподарські технології, продуктивності. Серед альтернативних систем землеробства найбільшого розвитку зазнало органічне сільське